

Samenvatting

Inhoud

1. Gezin en kinderopvang
Married with children
2. Over onderwijs
Gezocht: effectieve school waar het goed toeven is, met plaats voor inspraak en aandacht voor sociale ongelijkheid
3. Jeugd en vrije tijd
Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging!?
4. Het leven zoals het is...
Media als verlengstuk van het dagelijks leven
5. Jeugd en delinquentie
Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak
6. Jongeren en werk
Over mogen, moeten, willen en kunnen werken.
7. Jeugd en Welzijn
De vlag die een diverse lading dekt
8. Mobiliteit, ruimtebeleving, wonen en ecologie bij jongeren
Oost west, thuis best?!

1. **Gezin en kinderopvang** **Married with children**

Karen Van Nuffel

In deze tekst trachten we een beeld te schetsen van kinderen, jongeren, gezinnen en kinderopvang op basis van het jeugdonderzoeksmateriaal zoals verzameld in de JOP databank. Hoewel het niet altijd duidelijk is hoe 'gezin' gedefinieerd moet worden, is het een thema dat geregeld aan bod komt binnen jeugdonderzoek. We bespreken achtereenvolgens de geschiedenis, samenstelling en grootte van het gezin; de relaties tussen de gezinsleden en verbanden tussen gezin en kind. In een tweede deel komt kinderopvang aan bod.

De meeste kinderen en jongeren wonen bij hun biologische ouders. Desalniettemin is er sprake van een groeiend aantal, vooral oudere, kinderen dat in een alternatief gezin leeft. Er werd immers een stijging van het aantal alleenstaande ouders, het aantal echtscheidingen en het aantal ongehuwd samenwonenden vastgesteld. Daarnaast leven kinderen en jongeren vaker in kleine gezinnen. De diversiteit aan gezinsvormen neemt in beschrijvende onderzoeken over het gezin een belangrijke plaats in. De verhoogde aandacht voor de specificiteit van gezinsvormen/gezinssamenstellingen contrasteert enigszins met het gegeven dat de grote meerderheid van de kinderen en jongeren in een 'traditioneel' gezin vertoeft. Waarom kiezen ouders voor een 'klassiek' gezinsproject? In welke mate is de vrije keuze voor een gezinsproject gegarandeerd? Is er sprake van een keuze? Een gezin is niet enkel een individueel project, maar in belangrijke mate ook een cultureel project, waarvan de realisatie verbonden is met belangrijke maatschappelijke – structurele en culturele - voorwaarden. Anderzijds houdt deze aandacht

voor een zeer specifieke omschrijving van mogelijke gezinsvormen en –samenstellingen een maatschappelijke waardering in zich die diverse samenlevingsvormen op gelijke voet plaatst. Wanneer deze trend ook terug te vinden is in beleid en praktijk, vormt dit een belangrijke boodschap van evenwaardigheid en respect voor diversiteit voor alle kinderen en jongeren. Deze diversiteit tussen gezinnen wordt nogmaals versterkt wanneer jongvolwassenen aan het verhaal toegevoegd worden. Hieruit blijkt o.a. dat steeds meer jongvolwassenen gedurende langere tijd deel uitmaken van het geboortegezin. Voor sommige jongeren duurt deze periode van jongvolwassenheid dan ook langer en is ze diffuser dan bij vroegere generaties. Tegenover de grotere individuele competentie waarover jongeren moeten beschikken, staat een langere periode – een sociaal moratorium – om de genoemde trajecten in te gaan en af te ronden.

Naast een beschrijving van diverse gezinsvormen, wordt ook de ouder-kind relatie en de broer-zus relatie in kaart gebracht via een studie van de onderlinge communicatie. Hieruit blijkt dat de communicatie tussen de gezinsleden over het algemeen gunstig verloopt. Doch blijken ouders zichzelf 'positiever' in te schatten qua communicatie vaardigheden naar het kind toe. De resultaten variëren echter naargelang de operationalisering van 'goede' en 'slechte' communicatie en de leeftijd van de bevraagde jongeren. Bovendien doet deze operationalisering sterk denken aan de idee van het onderhandelingshuishouden. Men dient daarbij voor ogen te houden dat onderhandelen binnen het gezin heel wat relationele en ouderlijke vaardigheden veronderstelt, die onder zeer verschillende maatschappelijke voorwaarden gerealiseerd moeten worden: verschillen in beschikbare gezinstijd, beschikbare (woon)ruimte, culturele vaardigheden, inschikkingsvermogen in emancipatie-eisen, enzovoort. Bovendien verwacht men van kinderen een zekere mondigheid, zelfstandigheid, rationaliteit en ook verantwoordelijkheid. Mogelijks is deze constructie van het onderhandelingsgezin gekoppeld aan een maatschappelijke vraag naar kennis, flexibiliteit, communicatieve vaardigheden, zelfstandigheid, individuele verantwoordelijkheid, enzovoort. Enerzijds kunnen we pleiten voor een deconstructie wanneer deze idee voor bepaalde groepen ouders, bepaalde gezinnen een culpabilisering met zich meebrengt. Anderzijds kunnen we op zoek gaan naar ongerijmdheden tussen deze eisen en de verschillende mogelijkhedenvoorwaarden om hieraan tegemoet te komen. Op deze manier buigt het debat zich over de publieke verantwoordelijkheid in plaats van het 'falende gezin'.

Deze bedenkingen kunnen tevens geplaatst worden bij het onderzoeksmateriaal waarin verbanden gelegd worden tussen kenmerken van het gezin en/of gezinsleden en de jongere. In de synthesesetext kwam achtereenvolgens de voorgeschiedenis van een gezin, de gezinsvorm, de kenmerken van de ouders en de relaties tussen gezinsleden aan bod. Wanneer we de onderzoeksresultaten bundelen, krijgen we een opsomming van variabelen die in verband staan met gedrag/kenmerken van kinderen en jongeren die al dan niet wenselijk worden geacht. Zo wordt een echtscheiding van de ouders, een éénooudergezin, een groot gezin, een 'laag' opleidings- en tewerkstellingsniveau van de ouders, een beperkte mate van responsiviteit, opvolging, monitoring, warmte en sensitiviteit van de ouders in verband gebracht met gedragingen/kenmerken van kinderen en jongeren die doorgaans maatschappelijk minder wenselijk worden geacht. We denken daarbij aan delinquent gedrag, een laag welbevinden, slechte schoolprestaties enzovoort. Het gegeven dat kinderen uit éénooudergezinnen in contact met de samenleving een aantal nadelen ondervinden, kan enerzijds gelezen worden als een tekortkoming van de ouder in kwestie of anderzijds als een tekortkoming van de samenleving die vertrekt vanuit het traditionele gezinsmodel. De eerste lezing draagt een culpabilisering van bepaalde gezinsvormen, ouders en jongeren in zich. De tweede duidt op de maatschappelijke verantwoordelijkheid en het gegeven dat 'hét gezin' een construct vormt.

In het laatste onderdeel komt kinderopvang aan bod. Gezien het JOP uitspraken doet over 0 tot 25jarigen, kan ook kinderopvang niet ontbreken als thema. Voor vele (zeer) jonge kinderen vormt de kinderopvang immers een belangrijke leefomgeving. Om praktische en inhoudelijke redenen hebben we geopteerd kinderopvang te koppelen aan het thema gezin hoewel er ook raakvlakken zijn met onderwijs en vrije tijd. Praktisch gezien bevat de JOP databank - voorlopig - slechts een beperkte hoeveelheid jeugdonderzoek dat kinderopvang als thema hanteert. Inhoudelijk wordt de koppeling met het gezin en de ouders in het onderzoeksmateriaal vaak gelegd.

In eerste instantie wordt het aanbod van kinderopvang geschetst. Hieruit blijkt dat er een waaier aan mogelijkheden bestaat die vorm geven aan een gedifferentieerd aanbod. Dit verruimt uiteraard de keuzemogelijkheden. Bovendien is er ook steeds meer aandacht voor flexibele opvang en opvang van specifieke doelgroepen (o.a. kinderen met een handicap en zieke kinderen).

In tweede instantie wordt het gebruik van opvang geschetst. Er is sprake van een bijzonder hoog gebruik van kinderopvang. De vraag naar kinderopvang blijft zowel in de voor- als buitenschoolse opvang stijgen. Kinderen van voorschoolse leeftijd worden voornamelijk opgevangen in het opvanggezin, bij de grootouders en in het gesubsidieerd kinderdagverblijf. Vaak worden de kinderen op verschillende plaatsen opgevangen. Wanneer we kijken naar de schoolgaande kinderen, zien we dat ruim 4 van de 10 kinderen die buitenschoolse opvang gebruiken, worden opgevangen door grootouders, familie of kennissen. De opvang door en in de school komt op de tweede plaats en de initiatieven voor buitenschoolse opvang op de derde plaats. Desalniettemin is er een stijging van het gebruik van buitenschoolse opvang ten opzichte van de vorige jaren. Ook kinderen met een handicap en zieke kinderen vinden we terug in de kinderopvang. Kinderen met een handicap komen voornamelijk terecht in een opvanggezin, zij het met een lagere intensiteit. Er is nood aan bekendmaking van het aantal structurele plaatsen die ter beschikking zijn, maar onvoldoende benut worden. Wat betreft de opvang van zieke kinderen, zijn er diverse mogelijkheden, maar grote kwaliteitsverschillen. Wanneer het kind kortstondig ziek is, springen voornamelijk de grootouders in voor de opvang. Indien dit niet mogelijk is, nemen de ouders de verantwoordelijkheid op. Een regelgeving hieromtrent wordt gevraagd. Wanneer we de participatiecijfers vervolgens verder uitsplitsen naar gezinskenmerken, zien we significante verschillen opduiken wat betreft éénouder-, kansarme en allochtone gezinnen. Alleenstaande ouders maken regelmatig gebruik van opvang. De kinderen komen voornamelijk in een gesubsidieerd kinderdagverblijf, gevolgd door de grootouders en het gesubsidieerd opvanggezin. Allochtone ouders, kansarme ouders en werkloze moeders maken het meest gebruik van opvang door familieleden, vrienden en burens. De toegankelijkheid van voorzieningen voor kansarmen en allochtonen blijft een aandachtspunt. Één van de aandachtspunten is het informeren van ouders.

2. Over onderwijs

Gezocht: effectieve school waar het goed toeven is, met plaats voor inspraak en aandacht voor sociale ongelijkheid

Saskia De Groof & Frank Stevens

De laatste vier jaar is er in Vlaanderen heel veel onderzoek verricht dat we kunnen samen brengen onder de noemer 'schooleffectiviteit'. Onze scholen en het onderwijssysteem worden niet louter geëvalueerd op basis van overdracht van kennisvaardigheden. Ook hun impact op latere levensvaardigheden en niet-kennisgebonden vaardigheden is onder de loep genomen. Dit is een aanwijzing van het belang dat men hecht aan het onderwijssysteem in de samenleving. Sommige auteurs spreken over de vermaatschappelijking van het onderwijs. De kerntaak van het onderwijs is niet langer louter kennis overdragen. Het onderwijs wordt opgedragen extra taken op te nemen. De effectiviteit met betrekking tot het overbrengen van cognitieve en non-cognitieve vaardigheden en het belang van een opleiding voor het latere leven worden onderzocht. Hierbij valt het op dat vooral onderzoek wordt verricht bij secundaire scholen, iets minder in het hoger onderwijs en het minst in het basisonderwijs. Het weinige onderzoek met betrekking tot het lager onderwijs volgt ook een andere onderzoeksstrategie. In plaats van het rechtstreeks bevragen van kinderen wordt er veelal geopteerd om onrechtstreeks informatie in te winnen, via onderwijsstatistieken, bevestigingen van leerkrachten, directies, het analyseren van opvolgingsdossiers, enz. Wat de effectiviteit van de scholen betreft, kunnen we stellen dat de grootste verschillen tussen Vlaamse scholen zich voordoen met betrekking tot cognitieve vaardigheden zoals leesvaardigheid, wiskundige en wetenschappelijke vaardigheden. Met betrekking tot politieke waarden en schoolse beleving zijn de verschillen al veel minder uitgesproken, maar nog steeds reëel. Alleen met betrekking tot het persoonlijk welbehagen hebben scholen weinig invloed.

Internationaal gezien scoort het Vlaams onderwijs niet slecht qua kennisoverdracht. Zowel voor leesvaardigheid, wiskundige en wetenschappelijke prestaties staat Vlaanderen in de kopgroep of scoort het beter dan het OESO-gemiddelde. Niettemin spant België ook de kroon als het over verschillen in prestaties gaat: Belgische leerlingen kennen een grote spreiding in hun schoolse prestaties. Deze verschillen in vaardigheden zijn niet toevallig gespreid. Ze hangen vaak samen met sociale achtergrond. Sociale ongelijkheid is bijgevolg nog steeds een realiteit in het Vlaams onderwijs. Jongeren van allochtone afkomst zijn oververtegenwoordigd in de groep jongeren die zelfs niet over de minimale leesvaardigheden beschikken en worden vlugger doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs of het deeltijds onderwijs. Leerlingen uit geprivilieerde milieus nemen vroeger deel aan het kleuteronderwijs, scoren doorgaans beter voor cognitieve vaardigheden, kennen een minder problematische schoolloopbaan en behalen vlugger hun diploma. Deze verschillen nemen alleen maar toe in de loop van het secundair onderwijs, waardoor jongeren uit lagere sociale milieus tot zeven maal toe meer kans hebben om hun schoolcarrière te beëindigen in het BSO of het TSO dan jongeren waarvan de ouders manager of professional zijn.

Ook tussen jongens en meisjes bestaan er verschillen, hoewel onderzoek uitwijst dat in de loop van de jaren de verschillen tussen jongens en meisjes minder uitgesproken zijn geworden. Zo hebben meisjes sinds 1998 hun achterstand in deelname aan het hoger onderwijs ingehaald. Ook wat leesvaardigheid, wetenschappelijke en wiskundige prestaties betreft zijn de verschillen tussen jongens en meisjes eerder minimaal. Niettemin bestaan er aanzienlijke verschillen in de schoolloopbanen van jongens en meisjes. Meisjes studeren meer af in het ASO, kennen een minder problematische schoolcarrière, hebben grotere slaagkansen, stromen minder af naar deeltijds beroepssecundair onderwijs of het buitengewoon onderwijs en doen er gemiddeld zes maanden minder lang over om een diploma secundair onderwijs te behalen. De verklaring voor dit verschil tussen jongens en meisjes wordt door meerdere auteurs gezocht in traditionele genderopvattingen. De relativiteit van dit verschil tussen jongens en meisjes wordt trouwens aangetoond in het latere leven: op 23-jarige leeftijd hebben jongens hun schoolse achterstand reeds omgevormd tot een voorsprong op de arbeidsmarkt.

Participatie en schoolbeleving komen in het recent onderwijsonderzoek ook meermaals aan bod. Een betrokken schoolklimaat, waar leerlingen hun zegje kunnen doen, zijn kritische succesfactoren voor een effectieve school. Participatie op school is de laatste jaren een belangrijk onderwerp in het onderwijsbeleid

geweest, niet in het minst doordat participatie op school tot de fundamentele rechten van kinderen en jeugdigen horen. De overheid richt zich in haar beleid vooral op formele vormen van participatie, zoals een leerlingenraad. Voor jongeren betekent participatie echter in eerste instantie informele participatie: ze willen gehoord worden als er belangrijke veranderingen worden doorgevoerd, ze willen hun mening geven en ze staan er op dat er naar hen geluisterd wordt. Ze willen daarbij vooral betrokken worden in de leefwereld van de school (feestjes, automaten, activiteiten, enz.) en de regelgeving (uiterlijk, kledij, enz.). De leerwereld (inhoud van de lessen, beoordeling van de leerkrachten, enz.) staat minder hoog op de prioriteitenagenda. Deze inspraak hoeft niet noodzakelijk in een formeel orgaan als de leerlingenraad. Vanuit een beleidsperspectief is het echter veel gemakkelijker om formele participatie te reguleren dan informele participatie. Bovendien blijkt dat een formeel orgaan als een leerlingenraad een katalysator is voor informele inspraak: op scholen met een goed werkende leerlingenraad, wordt ook meer informele inspraak ervaren. Het onderwijsonderzoek toont verder aan dat er wel nog werk aan de winkel is. Belangrijke obstakels voor het bevorderen van een participatief schoolklimaat zijn de soms geringe belangstelling van leerlingen, vooroordelen die leven over leerlingenparticipatie bij leerkrachten en de overschatting van de participatiemogelijkheden op school door de schoolhoofden.

Ook de schoolbeleving is een zorgenkind van het beleid. Niet onterecht blijkt uit onderzoek. Onze scholen krijgen gemiddeld een zes op tien van hun leerlingen wat de schoolbeleving betreft. Internationaal gezien is dit een lage score. Leerlingen stellen niet zodanig de school of (bij)leren in vraag. Leren zelf is leuk en nuttig. 'Maar de lessen zijn zo saai, mijnheer, mevrouw' is de klacht van de Vlaamse leerling. Deze schoolbeleving vertaalt zich echter niet in een verhoogd absentisme. Slechts 4% van de 16- tot 18-jarigen in het voltijds secundair onderwijs spijbelt regelmatig, 90% van hen spijbelt nooit. Hiermee scoort Vlaanderen in internationaal perspectief relatief goed, gezien de lage schoolbeleving en de verlenging van de deeltijdse leerplicht tot 18 jaar. Wat maakt nu dat leerlingen graag naar school gaan? Drie factoren zijn belangrijk: de leerkracht, de medeleerlingen en de organisatie van de school. De docent moet een goede didacticus zijn en kwalitatief goede lessen geven. Relevante leerstof, afgesteld op de actualiteit en het echte leven, moet op een bevattelijke en gevarieerde manier aangebracht worden met een vleugje humor, zonder het eigen gezag te ondergraven. De leerkracht moet aandacht hebben voor iedereen in de klas en alle leerlingen gelijkwaardig behandelen. De leraar dient verder een vriend te zijn en interesse te laten blijken voor het leven van de leerlingen buiten de school. Ook de medeleerlingen zijn belangrijk. De school is de belangrijkste ontmoetingsplaats voor vrienden. Vriendschappen zijn een positieve afgeleide van een voor de rest vrij weinig interessant schoolleven. Een laatste aspect is de sfeer en de organisatie op school. Dit betreft enerzijds de materiële omkadering van de school en de schoolomgeving. Anderzijds betekent het een schoolomgeving met inspraakmogelijkheden en regelduidelijkheid. Leerlingen ontwaren vaak gedateerde en onnuttige regels. Ze wensen bijgevolg inspraak in deze regels. Bovendien moeten deze regels niet al te vaak veranderen en duidelijk zijn voor iedereen. De leefregels moeten ten slotte voor alle leerlingen in gelijke mate opgaan en toegepast worden.

3. Jeugd en vrije tijd Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging!?

Ilse Sinnaeve, Karen Van Nuffel & Leen Schillemans

In de synthesesetext geven we een beeld van Vlaams onderzoek over jongeren en vrije tijd. We baseerden ons hierbij op onderzoek uit de periode 2000-2004, dat reeds in de JOP-databank geïnterpreteerd is. Het eerste deel geeft een globaal overzicht van de vrijetijdsbesteding en –beleving van jongeren. In het tweede deel komt de vrijetijdsbesteding in formeel verband aan bod: de participatie aan het verenigingsleven in het algemeen en aan sportclubs, jeugdwerk en cultuur.

Over jongeren en vrije tijd bestaat een indrukwekkende hoeveelheid onderzoeksmateriaal. Het gaat hier vooral om grootschalig, kwantitatief onderzoek naar de vrijetijdsbesteding van jongeren. Om diverse redenen zijn de onderzoeken evenwel niet altijd even goed vergelijkbaar. De onderzochte groepen zijn meestal middelbare scholieren, soms uitgebreid naar de hoogste leerjaren van het lager onderwijs.

Uit de verscheidene onderzoeken komt telkens een gelijkaardige trend naar voor wat betreft vrijetijdsbestedingen van jongeren. Muziek beluisteren, TV of video kijken, vrienden bezoeken, aan sport doen en computeren zijn activiteiten die jongeren bijzonder vaak doen. Een aantal zaken vallen hierbij op. Passief-receptieve activiteiten zoals muziek beluisteren en tv-kijken zijn bijzonder populair. Hieruit kunnen we ook afleiden dat media een belangrijke plaats innemen in de vrijetijdsbesteding van jongeren. Maar de meest opvallende vaststelling is toch de belangrijke plaats die activiteiten in de huiselijke sfeer innemen. Veel vrije tijd wordt binnenshuis doorgebracht, zowel thuis, op de eigen kamer als bij vrienden thuis. Buitenshuis zijn, in de eigen straat en op pleintjes, wordt belangrijker naarmate jongeren ouder worden. Ook jongens en jongeren uit het TSO en BSO verkiezen vaker buitenshuis te zijn. Jongeren vinden het ook erg belangrijk om met hun vrienden samen te zijn. Ze leren hun vrienden voornamelijk op school kennen en de school blijkt dan ook een van de belangrijkste ontmoetingsplaatsen te zijn, zeker voor jongere kinderen, voor meisjes en voor ASO-jongeren.

Als we de patronen van de feitelijke vrijetijdsbesteding vergelijken met de favoriete vrijetijdsbesteding van jongeren, dan valt op dat de favoriete vrije tijd eigenlijk wel vrij goed benaderd wordt: kinderen en jongeren doen in hun vrije tijd over het algemeen wat ze ook graag doen. Toch zijn er ook wel verschillen vastgesteld. Activiteiten in de huiselijke sfeer – die het vaakst gedaan worden – blijken minder voor te komen in het lijstje van de meest gewaardeerde activiteiten. Zeker televisiekijken wordt veel minder graag gedaan dan men zou verwachten. Jongeren willen vooral meer naar de film, maar ook andere activiteiten buiten de private sfeer worden hoog gewaardeerd (bv. meer uit eten gaan, naar fuiven gaan, ...). In een tijd van efficiëntie, effectiviteit en prestaties is het gegeven dat jongeren graag meer ‘luilekker nietsdoen’ een opmerkelijk signaal.

Het tweede gedeelte van de synthese richt zich op de participatie van kinderen en jongeren aan formeel vrijetijdsaanbod, waarbij vooral het lidmaatschap van sportclubs en de deelname aan jeugdwerk aan bod komt. Jongeren blijken sterk geïnteresseerd te zijn in sport, vooral in de meer ‘traditionele’ sporten zoals voetbal en zwemmen. Ze doen aan sport zowel binnen als buiten clubverband. Ongeveer de helft van de jongeren is lid van een sportclub, maar sportclubs zijn vooral populair bij jongens, ASO-jongeren en bij de iets jongere tieners.

We vinden veel onderzoek terug over de participatie aan het jeugdwerk, maar stellen hierbij vast dat de cijfers nogal uiteenlopen. Dit heeft te maken met de invulling die aan jeugdwerk gegeven wordt in onderzoek, maar ook met verschillen in de onderzochte groep (leeftijd, regio, representativiteit, ...). Wel kunnen we enkele algemene trends afleiden uit het verzamelde onderzoeksmateriaal. Jongens en meisjes participeren ongeveer even vaak aan jeugdwerkinitiatieven. Naar onderwijsvorm worden grote verschillen vastgesteld: BSO-jongeren nemen minder deel aan jeugdwerk dan hun collega's uit het ASO en TSO. Het lidmaatschap neemt ook af met de leeftijd. Verder vinden we onderzoek dat zich richt op de zoektocht naar de doelstellingen en/of effecten van het jeugdwerk. Vaak wordt jeugdwerk gelinkt aan

maatschappelijke participatie en integratie. Ook de pedagogische opdracht van het jeugdwerk wordt beklemtoond.

Wat betreft cultuurparticipatie zien we dat in onderzoek vaak gefocust wordt op (fysieke) toegang tot het cultuuraanbod, m.n. de podiumkunsten, musea, bibliotheken en culturele centra. Anderzijds kan ook een breder cultuurbegrip gehanteerd worden, waarbij cultuurparticipatie een meer democratische invulling krijgt. Jeugdculturen, cultuurproductie via ICT, enz. krijgen hierin dan een plaats. Verder zien we ook een sterke focus op publieksonderzoek en op de invloed die het onderwijs en het gezin op de cultuurparticipatie van kinderen en jongeren kunnen hebben.

Afsluitend. In vergelijking met andere leeftijdsgroepen hebben jongeren veel vrije tijd. Ze beschikken over een vrij grote sociaal-culturele zelfstandigheid in de vrije tijd en over een grote keuzevrijheid. Er is een brede waaier aan vrijetijdsmogelijkheden binnen het formele aanbod: sport, jeugdwerk, cultuur, enz. maar ook de meer commerciële vormen van vrijetijdsbesteding zijn belangrijk voor jongeren (bv. concert, bioscoop, café, fuif, enz.). In onderzoek wordt vastgesteld dat er (grote) verschillen zijn in de vrijetijdsbesteding van jongeren naar leeftijd, geslacht en onderwijsniveau. De segregatie binnen het onderwijs blijkt zich door te zetten in de vrije tijd. Jongeren uit het BSO participeren bv. minder aan jeugdwerk en gaan minder naar sportclubs. Hier wordt de breuklijn tussen hoog- en laaggeschoolden duidelijk. Maar ook in de informele vrijetijdsbesteding zien we dat BSO-jongeren andere activiteiten doen en zich op andere ontmoetingsplaatsen ophouden. Maar wat betekenen deze vaststellingen nu eigenlijk? En wat kunnen we ermee doen in praktijk, beleid en verder onderzoek?

4. Jeugd en media

Media als verlengstuk van het dagelijks leven

Frank Stevens

Er is sprake van een zekere mediahiërarchie onder jongeren: audiovisuele media nemen een belangrijker plaats in in het leven van jongeren dan interactieve media, die op hun beurt weer voornamer zijn dan gedrukte media. Deze hiërarchie komt naar voor ten opzichte van diverse aspecten van adaptatie van media in het leven van jongeren: mediabezit, -gebruik, -preferenties en tijdsbesteding. Er zijn echter aanwijzingen dat deze mediahiërarchie in de toekomst zal moeten worden bijgesteld. Interactieve media, vooral de mobiele telefonie, bedreigen de toepositie van audiovisuele media. Zo heeft 99% van de jongeren thuis toegang tot radio, muziekinstallatie of televisie. Ook mobiele telefonie en pc zijn vrij beschikbaar voor jongeren: vanaf 15 jaar heeft negen op de tien jongeren een eigen gsm, 94% van de jongeren kunnen via thuis of school beschikken over een computer. Dit laatste impliceert niet altijd internet: slechts drie op vier jongeren heeft toegang tot het internet. Jongeren hebben in hun thuismilieu het minst toegang tot tijdschriften en kranten. Ruim de helft van de jongeren heeft thuis een abonnement op een krant of een tijdschrift via hun ouders.

Nieuwe mediatoepassingen, zoals gsm, sms, chat en in mindere mate e-mail, dienen vooral ter ondersteuning van sociale contacten. Websites die deze communicatie ondersteunen, behoren bijgevolg tot de meest bezochte sites. Media, vooral het internet, kunnen ook een bron van informatie voor jongeren zijn. De rol van media moet echter niet overschat worden. Ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten vormen voor diverse levensdomeinen de belangrijkste informatiebronnen voor jongeren. Niettemin gebruiken vooral de jongere leeftijdsgroepen het internet om gevoelige informatie op te zoeken. Verder zijn ook sites omtrent film, muziek en sites voor het downloaden van muziek, teksten en afbeeldingen populair. Sommige auteurs waarschuwen voor een al te overdreven optimistische visie op het mediagebruik van jongeren. Jongeren gebruiken de (nieuwe) media vooral als een verlengde van het eigen leven. Ze communiceren hoofdzakelijk met mensen die ze in het 'echte' leven kennen. Ze verkiezen face-to-face contact boven on-line communicatie. Eén vijfde van de jongeren wordt dagelijks geconfronteerd met spam. Ongewenste mails, virussen en spyware zorgen voor een zeker scepticisme omtrent het gebruik van nieuwe media. Een deel van de jongeren geeft zelfs toe niet al te veel met internet te werken omdat ze er eigenlijk weinig kaas van hebben gegeten. Deze groep jongeren verkiest sms en gsm te gebruiken.

Naast bezit en gebruik, zijn ook de preferenties van jongeren onderzocht. Race-, avonturen- en shoot 'em up-spelletjes zijn veruit de populairste spelletjes bij jongeren. Horrorverhalen, thrillers en echt gebeurde verhalen dragen de voorkeur weg wat boeken betreft. Het Laatste Nieuws is de meest gelezen krant, terwijl Dag Allemaal, Humo en Flair de top 3 aanvoeren van de meest gelezen tijdschriften onder jongeren. Jongeren zijn in nieuwsmedia, naast nieuwigheden over films, cultuur en muziek, vooral op zoek naar onderwerpen die hun leefwereld aanbelangen. Felle kleuren en onoverzichtelijke lay-out beschouwen ze als zielige en geforceerde pogingen van de media om jong over te komen. De populairste radiozenders bij secundaire scholieren zijn radio Donna en Top radio, dan pas volgt Studio Brussel. Jongeren verwachten vooral twee aspecten van radio: een gevarieerd muziekaanbod en interactiviteit (via verzoekjes, praatprogramma's, enz.). Wat muziekvoorkeuren betreft, blijkt dat rap/hiphop en R&B uitgegroeid zijn tot de toonaangevende muziekstijlen bij jongeren. Rock vervolledigt de top drie van de populairste muziekgenres bij jongeren. Jongeren gebruiken muziek om zich te ontspannen, om troost te zoeken of gewoon om de tijd door te brengen. Muziek vervult ook een sociale functie: het is een ideaal gespreksonderwerp en helpt om een groepsgevoel te creëren of om zich juist te onderscheiden van andere jongeren. De populairste televisiezenders bij secundaire scholieren zijn muziekzenders (zoals TMF, MTV) en zenders die zich specifiek richten op het jongerenpubliek (zoals Ka2, VT4 en JIM-tv). Een deel van het succes van deze zenders schuilt in hun programmatie: films (vooral komische en Amerikaanse films), muziekprogramma's en comedyseries zijn de populairste programma's onder secundaire scholieren.

Meerdere studies hebben het verband tussen familiaal leven en mediagebruik onderzocht. Kinderen en jongeren zijn een belangrijke reden waarom ouders nieuwe media aanschaffen en jeugdigen spelen hier actief in door te wijzen op promoties. In Vlaanderen is mediagebruik vaak een collectieve, familiale aangelegenheid: ouders en kinderen kijken samen televisie, spelen samen videospelletjes, ... Alleen als er conflicten dreigen wordt het tweede of derde toestel ingeschakeld. Media zorgen niet alleen voor conflicten, maar kunnen juist de relaties tussen huisgenoten versterken. Ook voor vriendschapsrelaties zijn media niet noodzakelijk nefast. Integendeel, media worden juist actief gebruikt om deze relaties te onderhouden. Mediaonderzoek vindt ook kleine, maar reële verbanden tussen mediablootstelling en de manier waarop jeugdigen hun omgeving bekijken. Dit verband is sterker tussen mediablootstelling en feitelijke kennis over de maatschappij dan het verband tussen mediablootstelling en waarden en attitudes. Er zijn ook verschillen naargelang het medium en naargelang de inhoud van de media. Ook tussen smaken en waarden worden kleine, maar reële verbanden gevonden. Deze verbanden zijn echter nog geen bewijs van causaliteit. Het valt vooralsnog niet uit te maken wat oorzaak en wat gevolg is.

Jongeren maken niet alleen gebruik van media, ze kunnen zelf ook mediamaker zijn. Er is hieromtrent weinig onderzoek. Nochtans wijst onderzoek uit dat één op drie Antwerpse jongeren een interesse uitdrukt om mee te werken aan een lokale jongerenzender. Verder blijkt dat ongeveer 8% van de Vlaamse tieners wekelijks in een muziekbandje speelt en ongeveer 7% muziek sampelt. De belangrijkste problemen van muziekbandjes zijn infrastructuur (zoals repetitieruimte), podiumkansen en de mogelijkheid om eigen opnames te maken.

Een oud zeer is de manier waarop kinderen en jongeren geportretteerd worden in de media. Dit is onderwerp geweest van enkele kleinere onderzoeken. Kinderen en jongeren komen relatief gezien weinig in beeld op de algemene zenders (TV1, VTM, Ka2 en VT4). Uitzondering is Ketnet. Hoewel deze zender zich richt op kinderen en jongeren van 4 tot 14 jaar, blijken voornamelijk adolescenten in beeld te komen. Een analyse van de berichtgeving over gabbercultuur door de Vlaamse geschreven pers stelt vast dat de Belgische pers, in tegenstelling tot de Nederlandse kranten, systematisch negatief rapporteert over gabbercultuur. Een laatste onderzoek stelt op basis van de internationale literatuur dat de media een vrij utopische kinderwereld voorhouden. Deze kinderwereld koestert spontaneïteit, het behoud van het kinderlijke en het buiten houden van de werkelijkheid. Leerkrachten en ouders worden vaak geportretteerd als een probleem.

5. Jeugd en delinquentie Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak

Dieter Burssens

In de synthese worden een 23-tal Vlaamse onderzoeken besproken onder de titel ' jeugd en delinquentie' en dat is niet zo evident als het lijkt. Wat men onder delinquentie verstaat wijzigt doorheen de tijd, verschilt naargelang plaats en van persoon tot persoon. Bovendien is de verwevenheid van delinquentie met bepaalde welzijns- en gezondheidsproblematieken groot, en stelt zich de vraag onder welk thema een onderzoek in feite thuishoort. De afbakening voor jeugd en delinquentie wordt daardoor soms wat enger dan wenselijk is.

Een eerste opvallende vaststelling betreft het beperkte aanbod van kwantitatieve gegevens over de hoeveelheid jeugddelinquentie. De politieke en justitiële statistieken kampen met meerdere problemen: wijzigende en onvolledige registratie, geen opsplitsing naar leeftijd en bovendien gebaseerd op de gekende of geregistreerde delicten en dus slechts een klein deel van de werkelijk voorkomende delinquentie. Men moet zich daarom baseren op het zogenaamde dark number onderzoek, al hebben die –net als andere surveys– ook beperkingen. Voor Vlaanderen worden een aantal delicten bevraagd binnen het onderzoek ' Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld' en binnen het onderzoek naar ' Maatschappelijke participatie van jongeren' . Voor Brussel kan men zich beroepen op een survey binnen het onderzoek ' Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit' . In het algemeen stelt men vast dat kleine of veel voorkomende delinquentie een statistisch normaal verschijnsel is, eigen aan de adolescentiefase waarin jongeren experimenteren, normen aftasten en overschrijden. Deze leeftijdsgebonden delinquentie stijgt tot 16 jaar, waarna het weer afneemt. Persisterende, ernstige jeugddelinquentie is eerder uitzonderlijk en zaak van een kleine groep jongeren. Op het statusdelict wegelopen na plegen jongens (veel) meer delicten dan meisjes.

Doordat deze onderzoeken delicten verschillend opdelen, de vragen verschillend formuleren en de onderzoekspopulatie verschillend afbakenen, wordt vergelijken moeilijk en weet men niet of jeugddelinquentie of bepaalde delicten nu stijgen of dalen.

Wat betreft het druggebruik kan men onder andere bij de ' jongeren en welzijn enquête' en de ' gezondheidsenquête' terecht. Zij peilen voornamelijk naar cannabis- en ecstasygebruik, maar laten in feite ook (nog) geen trendbepaling toe. De cijfers van beide enquêtes liggen vreemd genoeg sterk uit elkaar. Waar de ' jongeren en welzijn enquête' aangeeft dat bijna de helft van de 18-jarigen ooit cannabis gebruikten, spreekt de ' gezondheidsenquête' van slechts één vijfde van de 15- tot 24-jarigen. Het huidige gebruik van cannabis wordt in de eerste enquête op ongeveer 17% geschat tegenover 8% in de gezondheidsenquête. Met ecstasy wordt veel minder geëxperimenteerd. Van de 15- tot 24-jarigen zouden ongeveer 4% het ooit geprobeerd hebben (gezondheidsenquête) of ongeveer 6,5% van de 18-jarigen (jongeren en welzijn enquête).

In 2003 verscheen een onderzoek dat niet peilt naar cijfers over drugs, maar wel de ' insider' s view' van cannabisgebruikers beschrijft. Men stelt dat de meeste respondenten cannabis met mate weten te gebruiken. Aanvankelijk gebruikt men uit nieuwsgierigheid, maar later omwille van ontspanning, plezier en genot en eventueel om tot zelfinzicht te komen. Hoewel bij velen geen problemen voortvloeien uit het gebruik, is de kans daarop groter bij diegenen die gebruiken als een vorm van ontsnapping, om problemen te vergeten, om zich minder angstig te voelen of om depressie tegen te gaan.

Het onderwerp dat veruit de meeste aandacht krijgt binnen het thema jeugddelinquentie gaat over de maatschappelijke reactie op delinquent gedrag door jongeren. Twee onderzoeken bespreken de plaatsing, een traditionele maatregel. Daarbij wordt onder andere gesteld dat jongeren die geplaatst worden met een aantal specifieke en situationele vrijheidsbeperkingen op het vlak van privacy, bezoekrecht, briefwisseling en sancties worden geconfronteerd. Vanuit een actieonderzoek wordt ook de nood aan een meer gezinsgerichte werking en het ontbreken van instellingen met een gespecialiseerd aanbod voor jonge delinquenten met een psychiatrische problematiek aangekaart.

Maar liefst zes recente onderzoeken bespreken alternatieve en/of herstelrechtelijke maatregelen. Het boek ' constructief sanctioneren van jeugddelinquenten' vat de ervaringen met verschillende alternatieve sancties samen die op dat moment reeds vijf jaar door de organisatie BAS! werden toegepast. Deze

werden van meet af aan ook wetenschappelijk opgevolgd. Er wordt nagegaan of de projecten inpasbaar zijn in het huidige jeugdrecht, of rechtswaarborgen gerespecteerd worden en of de sancties goed uitgevoerd worden en succesvol zijn. Andere onderzoeksrapporten bespreken gelijkaardige onderzoeksvragen voor gemeenschapsdienst, leerprojecten, bemiddeling en herstelgericht groepsoverleg. De resultaten tonen zich over het algemeen beloftevol. De tevredenheid bij betrokkenen is hoog, de rechtswaarborgen lijken voldoende gerespecteerd te worden en er zijn indicaties dat de alternatief gesanctioneerde jongeren minder recidive begaan.

In schril contrast met de vele onderzoeken omtrent de maatschappelijke reactie op delinquent gedrag, is er bijzonder weinig voorhanden wat het voorkomen van delinquentie bespreekt. Er is het boek 'preventie gespiegeld' dat problemen op het vlak van terminologie, profilering en onwenselijke preventie wil aanpakken door een duidelijk theoretisch kader uit te werken. Naast een uitgewerkte definitie moeten ook de vijf dimensies van wenselijke preventie een ruggesteun betekenen voor wie in de preventiesector werkt.

Daarnaast is er het boek 'verbondenheid als antwoord op 'denk-wentie' dat de ervaringen rapporteert van een pilootproject dat toegepast wordt in basis- en secundaire scholen. Met als kernconcept 'verbondenheid' ontwikkelt men strategieën die met het oog op preventie banden willen herstellen, versterken en creëren.

Het onderwerp allochtonen en delinquentie kreeg de laatste jaren wel veel aandacht. Niet het onderzoek van Van San zit daarbij als chronologisch eerste in de databank, maar wel het onderzoek 'verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit'. Dat is een breed onderzoek dat aan de hand van meerdere methoden de relaties blootlegt tussen delinquentie, de buurt waarin men leeft, etniciteit en andere sociale achtergrondkenmerken. In tegenstelling tot het eerstgenoemde onderzoek, stellen de onderzoekers dat allochtoon zijn niet noodzakelijk aanzet tot meer delinquentie, maar wel sociale uitsluiting en aanwezigheid van sociale achtergrondkenmerken die laag gesitueerd worden. In het onderzoek van Van San wordt wel degelijk gepoogd om op basis van politieke statistieken per nationaliteit criminaliteitsprofielen te bepalen.

In het dubbelonderzoek van Hebberecht en Foblets worden autochtone en allochtone jongeren bevraagd over hun percepties op multicultureel samenleven en allochtone jongeren met een instellingsverleden over hun ervaringen met delinquentie, justitie en welzijn. Opvallend is de grote kloof tussen autochtone en allochtone jongeren waarbij beide groepen zeer stereotype ideeën hebben over de andere groep.

Een aantal onderwerpen krijgen slechts summier aandacht in de onderzoeksdatabase.

In verband met slachtofferschap valt uit de twee Vlaamse dark number onderzoeken af te leiden dat jongeren die zelf delicten plegen een grotere kans hebben om zelf ook slachtoffer te worden. Jongeren zijn het meest bang om slachtoffer te worden van diefstal en worden wat banger naarmate ze ouder worden. Twee publicaties bespreken respectievelijk de verdwijning en de opvang van niet-begeleide minderjarigen en slachtoffers van seksuele uitbuiting.

Tenslotte zijn er nog individuele onderzoeksrapporten over steaming, onveiligheidsgevoelens en antisociaal gedrag op school en over weglopen.

6. Jongeren en werk

Over mogen, moeten, willen en kunnen werken

Ilse Sinnaeve

In de synthese over 'werk' geven we een overzicht van onderzoeksvragen en –resultaten van Vlaams onderzoek uit de periode 2000-2004 dat reeds geïnventariseerd is in de databank van het JOP. We bekijken 'werk' vooral als bezoldigde arbeid, aangezien dit in het verzamelde onderzoeksmateriaal eveneens meestal zo geconcipieerd wordt. We maken wel een kleine aanvulling door ook gezinsarbeid en 'bijverdienen' – ook buiten de reguliere arbeidsmarkt – mee op te nemen.

Een eerste thema betreft de toekomstvisie van jongeren i.v.m. werk. Met betrekking tot de combinatie van arbeid en gezin stelt meer dan de helft van de jongeren – vooral de jongens – niet van plan te zijn om te minderen in arbeidsduur in het geval ze later kinderen hebben. Bijna twee op vijf wil wel deeltijds gaan werken en slechts een kleine minderheid stelt thuis te zullen blijven. Jongeren staan eerder neutraal tegenover de plicht tot werken. Een vaste baan neemt wel een vrij centrale plaats in in hun toekomstperspectief, maar ze zien ook andere levensdomeinen waar men zichzelf kan ontplooiën. Opvallend is de grote diversiteit aan opvattingen, attitudes en waarden van jongeren. Over het algemeen onderschrijven jongeren de arbeidssamenleving. De overgrote meerderheid van de jongeren blijkt vrij optimistisch ingesteld met betrekking tot hun kansen op de arbeidsmarkt en voelt zich niet direct bedreigd door werkloosheid. Men wil graag een job in de lijn van de gevolgde studies, maar veelal is men ook bereid om ander werk aan te nemen. In het verzamelde onderzoek zien we steeds opnieuw de breuklijn hooggeschoolden-laaggeschoolden opduiken: BSO-leerlingen blijken bv. meer bereid om deeltijds te werken of thuis te blijven voor de kinderen, ze voelen zich meer bedreigd door werkloosheid en ze zien hun toekomst vaker los van de arbeidsmarkt dan leerlingen uit andere studierichtingen. Hierbij kan de vraag gesteld worden in hoeverre de centraliteit van (betaalde) arbeid door iedereen gedragen wordt én of het mogelijk en wenselijk is om alle jongeren te begeleiden in de richting van sociaal en economisch actieve burgers.

Als tweede thema behandelen we op welke manier scholieren en studenten aan het werk zijn. Al vanaf vrij jonge leeftijd blijken kinderen mee te helpen in verschillende taken in het gezin, hoewel dit qua tijdsbesteding niet zo erg groot is. Hierbij gebeurt de taakverdeling vrij stereotiep: meisjes helpen vooral bij de afwas, het koken en de schoonmaak; jongens zetten de vuilbakken buiten, werken in de tuin en doen klusjes. Vanaf de leeftijd van 12 jaar – en zeker vanaf 15 jaar – vullen jongeren hun zakgeld aan met betaalde arbeid. Vaak begint dit in het grijze circuit (bv. babysitten), tegen een beperkte vergoeding. Ongeveer de helft van de middelbare scholieren verdient een centje bij in hun vrije tijd, zowel tijdens het schooljaar als in de vakanties. ASO-leerlingen werken het minst en verdienen ook het minst. Leerlingen uit TSO en BSO gaan het vaakst werken, ze kiezen voor jobs die beter betaald zijn (vooral in de horeca), maar die ook harder werk vereisen. De combinatie van arbeid en studeren is in Vlaanderen echter weinig ingeburgerd. De officiële werkzaamheidsgraad bij studenten tussen 15 en 24 jaar is echter bijzonder laag (2,5%) in vergelijking met andere EU-landen.

Een bespreking van onderzoeken over "de eerste job" vormt het derde grote thema in de synthese. Na het secundair onderwijs stroomt ongeveer 60% van de jongeren door naar het hoger onderwijs; de anderen gaan op zoek naar werk. De overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt wordt geacht vrij vlot te verlopen, maar dit blijkt voor lang niet alle jongeren het geval te zijn. Met name laaggeschoolde jongeren hebben het niet zo gemakkelijk om een positie op de arbeidsmarkt te verwerven. Schoolverlaters gebruiken verschillende kanalen in hun zoektocht naar de eerste job. De VDAB, personeelsadvertenties, maar ook kantoren voor uitzendarbeid en het WIS- en KISS-systeem zijn populaire zoekkanalen. Er worden wel verschillen vastgesteld naar geslacht en naar hoogst behaalde onderwijsniveau. De belangrijkste vindkanalen voor een eerste job zijn persoonlijke relaties, interimkantoren (vooral bij mannen en bij lager opgeleide jongeren) en vrije sollicitaties (vooral bij vrouwen). Voor laaggeschoolde jongeren – maar ook volwassenen – zijn een aantal maatregelen genomen die de overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt kunnen bevorderen, de zogenaamde leerwerkprojecten. In onderzoek wordt vastgesteld dat begeleiding

op de werkvloer, de praktijkgemeenschap als hefboom, de leerbereidheid van de stagiair en de inhoud van het werkproject belangrijke factoren zijn voor het slagen van een leerwerkproject.

Twee op vijf schoolverlaters werkt onmiddellijk voor minstens een maand en slechts een minderheid heeft na een jaar nog geen werk gevonden. Mannen werken in hun eerste job meestal als arbeider, vrouwen eerder als bediende of in een overheidsfunctie. Mannen komen vaak in de industrie terecht, terwijl vrouwen meer in de sectoren gezondheid, handel en onderwijs tewerkgesteld zijn. De eerste job blijkt vaak een tijdelijke job te zijn (vooral bij hoger opgeleiden en bij vrouwen), vrouwen hebben vaak een deeltijds contract, zeker als ze laaggeschoold zijn. Over het algemeen zijn jongeren vrij tevreden met hun eerste job, maar toch zoekt een derde van de jongeren ander werk. Mannen willen van job veranderen omdat ze een andere jobinhoud verkiezen, vrouwen zoeken vooral ander werk als ze in hun eerste job een tijdelijk contract hebben. Opleiding tijdens de eerste job lijkt vooral weggelegd voor hooggeschoolde mannen met een voltijds vast contract in een groot bedrijf. De opleidingskansen voor laaggeschoolden zijn veel beperkter. Een gebrek aan scholing wordt dus blijkbaar niet gecompenseerd door opleiding op de werkvloer.

Als laatste thema gaan we in op jeugdwerkloosheid. Bijna één op vijf jongeren van minder dan 25 jaar in België is werkloos. In het Vlaams Gewest gaat het om 11,6%, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest loopt de jeugdwerkloosheid op tot 32,9%. Van de werkloze jongeren heeft 40% maximaal een diploma van lager secundair onderwijs. Eens jongeren de school verlaten hebben, moeten ze gemiddeld 3 tot 3,6 maanden geduld hebben alvorens ze werk vinden. Deze periode duurt langer voor mannen en laaggeschoolden. Voor laaggeschoolde jongvolwassenen behoren enkel routinejobs en ongeschoolde arbeid tot de mogelijkheden, zodat sommige van deze jongeren werkloosheid 'verkiezen' wat tot sociale uitsluiting leidt. De schoolverlaters die na één jaar nog steeds werkzoekend zijn, vormen de kern van de schoolverlatersproblematiek. Dit zijn vaker jongens en/of laaggeschoolden (geen diploma tweede graad secundair). Jeugdwerkloosheid wordt sterk geproblematiseerd, zeker als het gaat om laaggeschoolde jongeren. Deze "doelgroep" wordt vaak omschreven in termen van deficiëntie: allerlei tekorten worden hen toegeschreven op het vlak van scholing, kwalificatie en arbeidsattitudes. Om meer laaggeschoolde jongeren aan het werk te helpen, zien heel wat activerende maatregelen het licht. Vaak worden deze gekaderd binnen de sociale grondrechten, m.n. het recht op arbeid. Onderzoek naar de werking en de kwaliteitsbevordering van opleidings- en tewerkstellingsinitiatieven wijst uit dat zowel het werken aan formele opleiding en taakintrinsieke kwalificatie als aan sociale vaardigheden en biografische competenties best beide aanwezig zijn in een opleidings- en tewerkstellingsproject.

OCMW-hulpverlening, meerbepaald het toekennen van een bestaansminimum (nu omgevormd tot leefloon), wordt bij jongeren vaak gekoppeld aan activerende maatregelen. Uit onderzoek blijkt dat het sociaal integratiecontract weinig gekend is bij jonge bestaansminimumtrekkers. Sociale tewerkstelling wordt door de bevraagde jongeren overwegend als positief ervaren. Er is te weinig contact met de VDAB, wat de overgang naar de reguliere arbeidsmarkt bemoeilijkt. Andere negatieve aspecten die door de jongeren aangehaald worden hebben te maken met een tekort aan inspraak. Tot slot wordt een grote verscheidenheid in hulpverlening vastgesteld, zowel tussen de OCMW's als tussen de hulpverleners van eenzelfde OCMW.

7. Jeugd en Welzijn

De vlag die een diverse lading dekt

Hendrikje Huysmans

Daar het thema welzijn bestaat uit een allegaer van vrij uiteenlopende subthemata, is het vrijwel onmogelijk om trends te detecteren. We beperken ons bijgevolg tot de weergave van de belangrijkste conclusies uit de in de synthese van het thema welzijn besproken onderzoeken.

Wat betreft hun toekomstverwachtingen blijken jongeren, afhankelijk van het geconsulteerde onderzoek, eerder matig of vrij positief te zijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de Vlaamse jongeren gemiddeld een matig positief zelfbeeld kennen. Toch bestaat er ook een relatief groot aantal jongeren dat niet tevreden is over wie ze zijn en wat ze doen. De bevraagde jongeren vertonen weinig depressieve stemmingen. Het is opvallend dat elk van voorgenoemde aspecten in negatieve zin met stijging van de leeftijd evolueert en dat meisjes ze doorgaans negatiever rapporteren. Niet te onderschatten is het percentage jongeren dat met suïcidegedachten rondloopt. Ruim één op vier jongeren koesterde het afgelopen jaar één of meerdere keren de gedachte om een einde aan zijn/haar leven te maken.

Op het vlak van de seksualiteitsbeleving werd in de besproken onderzoeken voornamelijk aandacht besteed aan anticonceptie en de preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's). Uit een studie blijkt dat op het vlak van veilig vrijen het condoom het voorbehoedsmiddel bij uitstek is, gevolgd door de pil. Toch wordt nog relatief vaak beroep gedaan op de terugtrekmethodes als vorm van anticonceptie en de morning after pil wordt door sommige seksueel actieve meisjes ten onrechte als anticonceptie gebruikt. Op het vlak van soa-preventie blijkt dat bepaalde doelgroepen zoals maatschappelijk kwetsbare en allochtone jongeren op het terrein van de seksuele educatie een specifieke doelgroep vormen. Maatschappelijk kwetsbare jongeren lopen een groter risico op soa's en aids, omdat zij over minder kennis betreffende veilig vrijen beschikken, maar ook omdat hun houding ten aanzien van anticonceptie en veilig vrijen niet positief is. Uit groeps gesprekken met Marokkaanse jongeren blijkt dat deze jongeren wel over aids hebben gehoord, maar dat die informatie vaak onvolledig en foutief is. Praten over seksualiteit in huiselijke kringen is taboe voor deze jongeren. De jongens vinden dat ze goed geïnformeerd zijn, maar meisjes vinden dit niet. Zowel de jongens als de meisjes vinden voorlichting op school zeer belangrijk en verkiezen dit als belangrijkste informatiekanal.

Vlaamse jongeren kunnen niet echt als etnocentrisch worden bestempeld, al blijkt uit onderzoek dat ongeveer één op tien van de bevraagde jongeren zichzelf als 'racist' omschrijft en dat ongeveer vier op tien vindt dat de overheid Belgen discrimineert door 'meer' te doen voor de migranten. Jongeren uit het ASO zijn het minst etnocentrisch, gevolgd door jongeren uit het TSO. Jongeren uit het BSO zijn het meest etnocentrisch. Meisjes zijn doorgaans minder etnocentrisch dan jongens. Sociaal-economische factoren spelen een onbelangrijke rol in de verklaring van etnocentrisme bij jongeren. Culturele factoren daarentegen spelen een grote rol en socialisatie is veruit de grootste boosdoener wanneer het om etnocentrisme gaat. Wat betreft de houding ten aanzien van holebi's wordt in diverse onderzoeken vastgesteld dat jongeren zich veel toleranter opstellen ten aanzien van holebiseksualiteit dan de oudere bevolkingsgroepen. Toch bestaan onder de Vlaamse jeugd ook nog heel wat vooroordelen en discriminatie ten aanzien van deze groep. Meisjes staan veel positiever tegenover holebi's dan jongens. Jongeren uit het KSO staan het meest positief tegenover holebi's gevolgd door ASO en TSO. Jongeren uit het BSO nemen de minst positieve houding aan. Jongeren die thuis Turks, Berbers of Arabisch spreken staan opmerkelijk negatiever tegenover holebi's dan jongeren die om het even welke andere taal spreken. Een hogere sociaal-economische status gaat samen met een positievere houding ten aanzien van holebi's. Jongeren die geen lid zijn van naschoolse organisaties nemen de minst positieve houding met betrekking tot holebiseksualiteit in.

Jongeren geven aan dat de thema's ouders, gezinssituaties, vrienden, school en uiterlijk hun grootste bezorgdheden zijn. De behoeften die bij deze jongeren aangegeven zijn: nood aan ruimte om te laten zien wat je kunt; zelf naar oplossingen kunnen zoeken; nood om met iemand te kunnen praten over

problemen; respect voor de eigen kwetsbaarheid. Over het algemeen praten zij slechts behoedzaam en schroomvol met vrienden over persoonlijke zaken en problemen. Doorgaans hebben zij een vrij positief beeld over de relatie jeugdige-opvoeder (ouder(s) en leerkrachten) en kunnen zij goed met hen praten, maar in situaties waarin zij zich niet door hen begrepen voelen of voor gevolgen vrezen, blijkt het niet zo goed meer te klikken.

Niet alle jongeren kennen een zorgeloze jeugd. In eerste instantie zullen de hulp- en zorgbehoevende jongeren zich tot familie, vrienden, leerkrachten en andere niet-professionelen wenden, maar in sommige gevallen is de tussenkomst van de professionele hulpverlening onontbeerlijk. Deze stap wordt vaak als laatste redmiddel gezien, wanneer alle andere hulpbronnen zijn opgedroogd. Een instantie waar hulpbehoevende jongeren zich toe wenden is het OCMW, al is de stap naar dergelijke hulpverlening moeilijk en verloopt dit contact niet altijd even positief. Buitenlandse niet-begeleide minderjarigen vormen een speciale groep binnen de hulpverlening die specifieke noden kent waaraan tot heden nog steeds onvoldoende aandacht wordt besteed. Voor de opvang van deze jongeren ontbreekt het aan een grondige regeling en er is nood aan duidelijkheid over hun verblijfsstatuut, psychologische hulpverlening en crisisopvang. Op het vlak van hulpverlening ten aanzien van deze groep kampen de welzijnsvoorzieningen voornamelijk met taalproblemen in het contact met deze jongeren. Tevens beschikken zij over onvoldoende middelen om adequate hulpverlening aan deze jongeren te kunnen bieden. Uit onderzoek naar de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen in de hulpverlening blijkt, dat de betrokken jongeren een goede relatie met de hulpverleners alsook een goede communicatie en duidelijke voorwaarden met betrekking tot dit onderwerp zeer belangrijk vinden.

Over alle onderzoeken heen stellen we vast dat op het onderzoeksterrein primair aandacht wordt besteed aan het standpunt van de jongeren zelf. Er bestaat een lichte voorkeur voor kwantificerend onderzoek waarbij grote groepen jongeren worden bevraagd. Deze jongeren zijn steeds 12 jaar en ouder en de school vormt de wervingspool bij uitstek voor de rekrutering van deze respondenten.

8. Mobiliteit, ruimtebeleving, wonen en ecologie bij jongeren Oost west, thuis best?!

Saskia De Groof

Er zijn in Vlaanderen vooralsnog weinig studies gevoerd naar wonen, de woonomgeving, mobiliteit en (de beleving van) het leefmilieu bij kinderen en jongeren. Hoewel de thematieken duidelijk leven in beleidsmiddelen, het jeugdwerk, de kinderrechtensector, het onderwijs, ... bleken ze zelden het onderwerp van (systematisch en representatief) onderzoek.

Uit de Algemene Volks- en Woningtelling (uit 1991) blijkt dat de grote meerderheid van de min 19-jarigen in een huis woont (meer dan 85%) en een tuin ter beschikking heeft (bijna 80%). De stap naar zelfstandig wonen wordt in West- en Zuid-Europa (steeds) meer uitgesteld, vooral bij mannen. Recent onderzoek bij Vlaamse jongvolwassenen wijst uit dat 85.6% van de 19-25-jarige jongens nog thuis woont, ten opzichte van 75.3% van de meisjes uit dezelfde leeftijdscategorie. Op 25-jarige leeftijd woont nog 69.4% van de jongens thuis tegenover (nog maar) 32.9% bij de meisjes.

De meeste jongeren (90%) zijn (zeer) tevreden over hun huidige (ouderlijke) woning. De belangrijkste kenmerken van een woning zijn volgens hen een voldoende grote woning, een tuin, een eigen slaapkamer en het noodzakelijk comfort. Oudere jongeren hechten meer belang aan stilte en privacy in huis, terwijl kinderen en jongere jongeren meer aandacht besteden aan speelmogelijkheden (bvb. een hobbykamer). ASO-jongeren plaatsen comfort vaker op de eerste plaats, terwijl een eigen slaap- en hobbykamer, alsook een tuin of terras, een hogere prioriteit krijgen van jongeren uit andere onderwijsvormen. Jongeren die in de 19-eeuwse wijken van de grote steden wonen, zijn het minst tevreden over hun woning. Dit blijken ook de meest kindonvriendelijke buurten te zijn (weinig speel- en buitenruimte, weinig privacy, weinig comfort, ...). Meer dan de helft van deze wijken kenmerkt zich door potentiële 'probleemgezinnen' (allochtone ouders, grote gezinnen met 7 of meer bewoners, werkloze vaders, ...) wonend in kleine flatgebouwen met vaak slechts één slaapkamer, in oude arbeiderswoningen met gebrek aan comfort, of in hoogbouwappartementen zonder tuin.

Kinderen en jongeren hebben over het algemeen ook een positief oordeel over hun buurt. Meer dan 90% van 10-16-jarigen zegt bvb. graag te wonen in de eigen buurt. Toch ervaren heel wat jongeren ook tekortkomingen in hun buurt, bvb. een gebrek aan georganiseerde activiteiten en ontspanningsmogelijkheden, aan groenvoorzieningen, aan veilig verkeer

Op de vraag of er in de eigen omgeving genoeg ruimte voor jongeren voorhanden is, antwoordt meer dan twee vijfden van de jongeren ontkennend. Jongerenplekken die ze idealiter in de buurt willen, zijn een deftige fuifzaal, sportinfrastructuur (waaronder ook een zwembad), cinema, speel- en uitgaansmogelijkheden, openbaar groen, enz. Een groot deel van de jongeren blijkt echter de eigen buurt te moeten verlaten voor een bezoek aan het zwembad, om te gaan 'shoppen', om uit te gaan of om naar de film te gaan. Kinderen en jongere jongeren denken in verband met hun woonomgeving meer aan speelruimte, sportvoorzieningen en (verkeers)veiligheid, terwijl oudere jongeren meer geneigd zijn te denken in termen van bereikbaarheid en uitgaan (openbaar vervoer, cafés, jeugdhuizen, fuifzalen, enz.).

Spelen in het groen is een geliefde activiteit van kinderen. Dit zou hun natuurbewustzijn bovendien sterk beïnvloeden (en een grote bekommernis en respect voor het milieu creëren). Jongere mensen hebben trouwens een positiever milieubesef dan oudere mensen, terwijl deze laatsten zich wel milieuvriendelijker gedragen. Jongere mensen percipiëren het natuurlijk milieu eerder als een problematisch gegeven, hebben een grotere financiële offerbereidheid, zijn vlugger geneigd actie te voeren ten voordele van het milieu, enz. Oudere mensen zijn echter zuiniger in hun gedrag en energieverbruik (met licht, verwarming, water, enz.), rapen iets vlugger het afval van anderen op, recyclen en sorteren hun afval op regelmatigere basis dan jongeren.

Verkeersveiligheid is een belangrijke problematiek voor kinderen en jongeren: als ze het hebben over onveiligheid in hun buurt, gaat het in overgrote mate over verkeersonveiligheid. Kinderen en jongeren zijn

dan ook (nog steeds) de grootste risicogroep in het verkeer. Het aantal dodelijke slachtoffers bij 15-24-jarigen ligt bvb. 50 tot 90% hoger dan bij de bevolking in haar geheel. Ze vormen dan ook de belangrijkste doodsoorzaak in deze leeftijdscategorie.

Hoewel de wagen in de ogen van kinderen hun speelmogelijkheden, –kwaliteit en veiligheid aantast (de straat dient vooral om te spelen en te fietsen, niet om door te rijden), blijken kinderen van 6 tot 12 jaar voor meer dan 50% van hun verplaatsingen vervoerd te worden met de auto, bij 6-9-jarigen loopt dit zelfs op tot 90%. Enkel in de leeftijdscategorie 13-18 jaar scoort de fiets vrij goed. Vanaf dat het besturen van een auto in het wettelijk bereik komt (19-23-jarigen) daalt het fietsgebruik echter drastisch en is autovervoer (passief, maar vooral actief) goed voor zo'n 60% van alle verplaatsingen. Het openbaar vervoer scoort vrij zwak (voornamelijk wegens de kostprijs, het (onaangepast) tijdsschema en het gebrek aan opstapplaatsen).

De kans dat een jongere een negatieve buurtbeleving heeft is groter naarmate hij of zij in een stedelijke context verblijft, waar een aantal 'achterstellingscriteria' samenvallen (lagere inkomens, lagere scholingsgraad, hogere concentratie aan allochtonen, enz.). Voor de middenklasse tiener is de meest favoriete plek de tuin, iets dat maatschappelijk kwetsbare groepen vaker moeten missen. Dergelijke jongeren blijken hun vrijetijdsmomenten buiten meer in te (moeten) vullen op ongestructureerde, eerder verstedelijkte plaatsen (pleinen met zitbanken, enz.) en minder in de tuin en op open grasvelden.

Concluderend, laten de onderzoeken zien dat kinderen en jongeren het belangrijk vinden om hun eigen straat en woonomgeving op autonome en veilige wijze te verkennen, zich storen aan het snelle en overdadige verkeer, het belangrijk vinden een groene en autoloze buitenruimte ter beschikking te hebben, hun toekomstige woning dan ook idealiter in een landelijke, rustige, groene, (verkeers)veilige en propere omgeving plaatsen, enz. Tegelijkertijd willen ze echter ook in een buurt wonen waar alles onmiddellijk ter handen ligt: fuifzalen, cafés, jeugthuizen, bioscopen, zwembaden en andere (openlucht) sportinfrastructuur, speel- en andere pleinen, winkels om te shoppen, bussen die voor de deur stoppen en heel de nacht door rijden, enz. Dergelijke, eerder contradictorische zaken inpassen in het beleid naar ruimtelijke ordening, mobiliteit, leefmilieu, enz. is geen sinecure en vormt dan ook een uitdaging voor de toekomstige beleidsvoering.